

TOMASZ NOCON
Uniwersytet Śląski w Katowicach
ORCID: [0000-0002-8521-5339](https://orcid.org/0000-0002-8521-5339)

Pamięć i przebaczenie. Orędzie biskupów polskich do biskupów niemieckich i jego reperkusje. Erinnerung und Versöhnung. Die Botschaft der polnischen Bischöfe an die deutschen Bischöfe und ihre Folgen, wstęp, wybór i edycja tekstów źródłowych Damian Bednarski, Katowice: Wydawnictwo Księgarnia św. Jacka, 2023, wydanie II, uzupełnione i poszerzone, ss. 224 + aneks z fotografiami.

Orędzie biskupów polskich do ich niemieckich braci w Chrystusowym urzędzie pasterskim, częściej znane jako *List biskupów polskich do biskupów niemieckich*, było bezprecedensowym aktem ze strony polskich hierarchów Kościoła katolickiego. Wydarzenia z listopada 1965 r. zapisały się na stałe w historii Europy i Kościoła oraz dwóch narodów: polskiego i niemieckiego. Redakcja oraz zawartość listu były już niejednokrotnie obiektem badań i analiz historyków Kościoła. Kolejną publikacją traktującą o tym historycznym wydarzeniu oraz jego konsekwencjach jest drugie wydanie książki *Pamięć i przebaczenie. Orędzie biskupów polskich do biskupów niemieckich i jego reperkusje*, zredagowanej przez ks. dr. hab. Damiana Bednarskiego, prof. Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, a wydana nakładem wydawnictwa Księgarnia św. Jacka. Opracowanie – jak czytamy w *Uwagach do edycji źródeł* – „zawiera najważniejsze dokumenty ukazujące dialog między episkopatem Niemiec i episkopatem Polski” (s. 41), który został zapoczątkowany 20 lat po zakończeniu II wojny światowej.

Od samego początku uwagę zwraca fakt, że cała książka została wydana w dwóch językach: polskim i niemieckim. Prawie każdy tekst posiada swój odpowiednik w drugim języku. Na publikację składają się dwie główne części. Są to: materiały źródłowe (s. 51–172) oraz homilie (s. 173–221). Dodatkowo znajduje się tam *Słowo wstępne* (s. 8–11) oraz *Słowo wstępne do drugiego wydania* (s. 12–15)

– oba autorstwa emerytowanego biskupa katowickiego Wiktora Skworca oraz pięć tekstów redaktora – ks. dr. hab. D. Bednarskiego – wprowadzających czytelnika do zagadnień poruszanych w tomie: *Na ścieżce przebaczenia i pojednania* (s. 16–27), *Dziedzictwo Maximilian-Kolbe-Werk* (s. 28–35), *Grupa kontaktowa episkopatów Polski i Niemiec* (s. 36–39), *Uwagi do edycji źródeł* (s. 40–43) oraz *Uwagi do drugiego wydania* (s. 44–47).

Pierwszą zasadniczą część książki otwiera *Orędzie biskupów polskich do ich niemieckich braci w Chrystusowym urzędzie pasterskim* (s. 51–64) – źródło to zostało umieszczone w tym miejscu jedynie w polskiej wersji językowej. Przypis nr 1 informuje jednak, że „tekst oryginalny w języku niemieckim znajduje się w Aneksie” (s. 51). Bezpośrednio po tekście podpisanym przez 36 polskich hierarchów umieszczony został tekst w języku niemieckim *Grußwort der deutschen Bischöfe an die polnischen Brüder im Bischofsamt und Antwort auf den Brief vom 18. November 1965* (s. 65–71). W tym miejscu – podobnie jak w przypadku poprzedniego tekstu – znajduje się przypis nr 1, odsyłający nas do aneksu, gdzie znajduje się „tekst oryginalny w języku polskim” (s. 65). Nie zdecydowano się w tym tomie na umieszczenie tekstu oryginalnego powyższych tekstów, wszak list polskich biskupów został wysłany w języku niemieckim, a niemieccy hierarchowie odpowiedzieli w języku polskim. Pomimo umieszczenia tych tekstów w aneksie (w formie reprodukcji fotograficznych) niezrozumiałe wydaje się pominięcie ich w tekście zasadniczym dzieła.

Kolejnymi dokumentami umieszczonymi w tej części publikacji są teksty źródłowe, wśród których szczególnie ważne są te, związane z rocznicami wymiany listów przez biskupów niemieckich i polskich i innymi wydarzeniami, w których uczestniczyły oba narody. Są to kolejno: *Wspólne słowo polskich i niemieckich biskupów z okazji 30. rocznicy wymiany listów (1965–1995)* sygnowane przez kard. Józefa Glempa i bp. Karla Lehmana 21 XI 1995 r. (s. 72–95); *Wspólne oświadczenie Konferencji Episkopatów Polski i Niemiec z okazji 40. rocznicy wymiany listów między oboma episkopatami w roku 1965* podpisane przez przewodniczących episkopatów Polski i Niemiec (s. 96–105); *Oświadczenie polskich i niemieckich biskupów z okazji 70. rocznicy rozpoczęcia II wojny światowej 1 września 1939 roku* opublikowane 25 VIII 2009 r. (s. 106–121); *Wspólne słowo biskupów polskich i niemieckich z okazji 50. rocznicy wymiany listów w 1965 roku* (s. 122–135); zaprezentowany w 2017 r. *Apel Zespołu ds. Kontaktów z Konferencją Episkopatu Niemiec* (s. 136–143) oraz *Komentarz abp. L. Schicka do Apelu polskich biskupów*

z 8 września 2017 (s. 144–145); *Słowo niemieckich i polskich biskupów w 80. rocznicę wybuchu II wojny światowej* (s. 146–151).

Szczególnie istotnym i wartym zauważenia jest kolejny tekst, pochodzący z 2015 r., a będący wspólnym stanowiskiem dwóch głów państw – Polski i Niemiec. Umieszczenie w omawianej publikacji tego tekstu pod tytułem *Wspólne przesłanie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy i Prezydenta Republiki Federalnej Niemiec Joachima Gaucka na spotkanie Biskupów Episkopatów Polski i Niemiec w Częstochowie z okazji 50. rocznicy powstania „Orędzia polskich biskupów do ich niemieckich braci w Chrystusowym urzędzie pasterskim” z 18 listopada 1965 roku* (s. 152–159) daje jasno do zrozumienia, że listy biskupów nie tylko odegrały ważną rolę na polu życia wspólnoty Kościoła w Polsce i Niemczech, ale niejako oddziaływały – i nadal powinny oddziaływać – na obywateli.

Kolejne, a zarazem dwa ostatnie teksty, umieszczone w tej części książki związane są bezpośrednio z Fundacją Maksymiliana Kolbego, stworzoną przez członków niemieckiego „Maximilian-Kolbe-Werk” i wspieraną przez episkopaty Polski i Niemiec. Tymi dokumentami są: *Wspólne oświadczenie współprzewodniczących Rady Fundacji Maksymiliana Kolbego z okazji 55. rocznicy wymiany listów biskupów polskich i niemieckich* (s. 160–163) oraz *List z okazji jubileuszu 50-lecia Maximilian-Kolbe-Werk* (s. 164–171) skierowany w 2023 r. do przewodniczącego Maximilian-Kolbe-Werk przez polskich arcybiskupów: Stanisława Gądeckiego – przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski oraz Wiktora Skworca – emerytowanego metropolity katowickiego.

Drugą część tomu zawiera cztery homilie wygłoszone przez hierarchów Kościoła. Pierwsza z nich została wygłoszona przez bp. Wiktora Skworca w Berlinie 30 VIII 2009 r.: *«Missa pro pace.» Homilia w 70. rocznicę wybuchu II wojny światowej* (s. 174–187). Dwie zamieszczone tam homilie są autorstwa kard. Reinharda Marxa: *Homilia w 75. rocznicę wybuchu II wojny światowej* (s. 188–195) wygłoszona w Gliwicach 31 VIII 2014 r. oraz *Homilia z okazji 50-lecia wymiany listów między polskim i niemieckim Episkopatem* (s. 212–221) wygłoszona w Częstochowie 22 XI 2015 r. W opracowaniu zawarto także homilię przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski abp. Stanisława Gądeckiego *„Wybaczamy i prosimy o wybaczenie”. 50. rocznica powstania „Orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich”* (s. 196–211), którą wygłosił w Rzymie 26 X 2015 r.

Do książki został dołączony aneks, który liczy 40 nienumerowanych stron. Zawarte w nim zostały wspomniane wyżej reprodukcje oryginalnych pism

podpisanych przez polskich i niemieckich biskupów oraz 17 fotografii archiwalnych i współczesnych. Wśród nich zauważyć można zdjęcia z Soboru Watykańskiego II oraz z działalności i spotkań grupy kontaktowej Konferencji Episkopatu Polski oraz Konferencji Episkopatu Niemiec.

Od strony formalnej publikacja jest wydana starannie, teksty są przejrzyste, a tom został dodatkowo opatrzony dwujęzycznym spisem treści (s. 4–7) oraz indeksem zawierającym 164 nazwiska (s. 222–224). Pewne wątpliwości budzi jednak układ tekstów – umieszczenie naprzemienne na stronach tekstu niemieckiego i polskiego. Być może bardziej praktycznym sposobem na ukazanie tekstów w dwóch wersjach językowych byłoby użycie tekstu równoległego na każdej stronie – podobnie jak postąpiono na stronie tytułowej omawianej książki (s. 3). Uwaga ta nie umniejsza w jakikolwiek sposób wartości tejże publikacji. Słusznie zauważył redaktor, że „Wydaje się być pożytecznym wspólne opublikowanie tych tekstów w związku z obchodzoną 50. rocznicą tego aktu, który zapoczątkował wspólną drogę pojednania, przebaczenia i współpracy” (s. 41).

Dzieło może być dobrą pomocą dla wszystkich, którzy naukowo podejmują zagadnienia związane z polsko-niemieckim dialogiem po II wojnie światowej czy szeroko rozumianą historią Kościoła w Polsce, na kartach której już na stałe zapisały się postaci związane z utworzeniem omawianych w tej publikacji listów (kard. Stefan Wyszyński, kard. Bolesław Kominek). W przypadku planów wydania kolejnego wydania tejże publikacji należy pamiętać o uaktualnieniu treści przez dołączenie kolejnych dokumentów i fotografii.